

AK-KOYUNLU DEVLETİNİN KURUCUSU KARA-YÜLÜK OSMAN BEYİN HAYATI VE FAALİYETLERİ (?—1435)

Ar. Gör. İlhan ERDEM**

Osman Bey 1403-1502 tarihleri arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile İran, Azerbaycan ve Horasan'ın bir bölümünde hüküm sürmüş Ak-Koyunlu Devletinin kurucusudur. O, tarihte bilinen pekçok ünlü asker ve -devlet adamları vasfında olmasına rağmen malesef yeterince tanınmamıştır. Bu yazımızda onu biraz olsun tanıtmaya çalışacağız.

I- İlk Yılları

Osman Bey'in babası Ak-Koyunlu aşiret reisi Kutlu Bey, annesi ise Trabzon-Rum İmparatorunun kızı Despina Hatundur¹. Doğum tarihi ve nerede doğduğu hakkında bir bilgi yoktur; ancak öldüğü tarihte 80 yaş civarında olduğuna göre 1350-55 tarihleri arasında doğmuş olmalıdır². Osman Bey'in ataları 13. yy.'in ikinci yarısında Azerbaycan'dan Anadoluya gelerek Erzincan ve Bayburt civarlarında yurt tutmuşlar bilahare bölgede cereyan eden olaylara karışarak isimlerini duyurmuşlardır. Onun çocukluğu da bu yörelerde geçmiştir³.

Osman Bey'in dedesi Tur Ali Bey namb bir bey idi. O kısa aralıklarla üç kez (1340-43) Trabzon-Rum İmparatorluğuna akın yaparak onları çok zor durumda bırakmış, İmparator da kızını Tur Ali Bey'in oğlu Kutlu Bey'e vererek bu müşkil durumdan kurtulabilmişti. İşte Osman Bey bu Trabzon-Rum İmparatorunun kızıdan doğmadır⁴.

O, ilk gençlik yıllarından itibaren cesareti ve basireti sayesinde aşiret reisleri arasında dikkati çekmiştir. Çok cesur ve tehlikelerden kaç-

** Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.

1- İslam Ansiklopedisi, Ak-Koyunlular Mad., Cilt I, s. 254.

2 A.g.e., gösterilen yer

3 A.g.e., s. 252

4 H. Winz, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, Çev: Tevfik Bıyıkoğlu, Ankara, 1948, s. 28.

mayan bir kişiliği vardı. Bu nitelikleri onun ilerde göstereceği muvaffakiyetlerde büyük rol oynamıştır. 1385'de aşiretlerinin ananevi düşmanları olan Kara-Koyunlular'ın baskınına uğramaları ona yeteneklerini göstermesi için bir vesile olmuştur. Bu olaydan sonra o kendine bağlı adamlarıyla şahsi faaliyetlerine başlayarak ismini duyurdu. Bir müddet Sivas-Kayseri hükümdarı Kadı Burhaneddin'in hizmetinde bulunarak birtakım başarılar kazandı ve bu devletin kuvvetlenmesine yardımcı oldu; ancak bir süre hizmet ettikten sonra aralarında anlaşmazlık çıktı ve en sonunda da onu yanında az bir adamı olmasına rağmen Sivas yakınlarında Karabel mevkiinde yapılan savaşta yenerek öldürdü (1399)⁵. Hiç kimsenin beklemediği bu olay Anadolu'nun kaderi üzerine büyük etki yaptı. Bir yandan Memlûklüler öte yandan da Osmanlılar, Osman Bey vasıtasıyla çetin bir düşmandan kurtuldukları için sevinmişlerdi. Öyleki Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıt'ın Erzincan'a kadar uzanan seferi bu olaydan sonra olmuştur.

Bunun ardından yöredeki mahalli emirlerle işbirliği halinde faaliyetlerini sürdüren Osman Bey, Doğu'dan Timur tehlikesinin belirmesi üzerine ona başegmenin daha uygun olacağını düşünerek Emir Timur'un hizmetine geçmiş ve onun 1401 ve 1402 deki Anadolu seferine katılmıştır. Bu durumdan memnun olan Emir Timur Diyarbekir eyaletini ona emirlik verdi (1403)⁶. Osman Bey kısa zamanda buralara sahip olarak emirliğini kurdu. Bu tarihten sonra da artık-Ak-Koyunlu Devletinin tarihi başlıyordu. Osman Bey ölümüne kadar Timurular'la olan ittifağını sürdürmüştür.

I I - Emirlik Dönemleri (1403—1435):

Osman Bey bundan sonra kendisine verilen emareti korumak ve genişletmekle meşgul oldu. Onun tasarrufundaki yerler: Kemah Yaylağı, Amid ve Ergani id;. Timur Ergani'yi daha önceleri Emir Şemseddin'e Suyural olarak vermişti. Emir Şemseddin de bir süre sonra burayı Osman Bey'e bıraktı⁷. Bu yörede Osman Bey'in komşuları; Kürt asıllı Zerki ve Süleymanî oymakları, Kara-Koyunlular, Memlûk Devleti, Türk oymaklarından Döger, Avşar ve İnallılar ile Arap kabileleri idi.

5 Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, Kilisli Rıfat neşri, İstanbul, 1928, s. 369; J. Woods, *The Aqqoyunlu, Clan and Confederation* NewYork, 1978, s. 54.

6 Ş. Ali Yezdi, *Zaferuame*, Kalkütta, 1887-88, C. 11, s. 424; Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitâb-ı Diyar-ı Bekriyye*: neşr. Faruk Sümer-N. Lugâl, T. T. K., Ankara, 1962-64, s. 49-50.; Hinz, s. 112.

7 Tihrani, s. 53-54.

Bunlardan Dögerler, Ak-Koyunlular'dan Fırat kenarında kışlamakta olan Mehmed Bey'i garet ettiler. Bu durumda Mehmed Bey de gelerek Osman Bey'den yardım istedi. O sıralarda Ak-Koyunlular arasında bir 'düzen yoktu. Fakat Osman Bey ileriye gören bir kişi olarak onun yardımına gitti ve Dögerler'i yenilgiye uğrattılar. Bu hadise Ak-Koyunluların bir araya toplanmasından önce Mardin'i kuşattı ve çevresini tahrib etti. Arkasından Saûr (Mardin'e 5 fersah uzaklıkta) Kalesi'ne giderek orayı fethetti. Yine o civardaki Kürt cemaatını itaat altına alarak vergiye bağladı (1404-5)⁸.

Daha önce Timur'un önünden kaçarak Memlükler'e sığınmış olan KararKoyunlu reisi Kara-Yusuf 1407'de geri dönmüş ve Musul civarında kışlıyordu. Baharda Osman Bey Mardin yöresine gelince ikisi arasında bölgenin hakimiyeti için savaş çıktı⁹. İki tarafında ağır kayıplar verdiği savaştan sonuç alınamadı. Savaş sırasında Kara-Yusuf Bey elçi göndererek şu tarihî sözü söyledi: "İkimiz de Türkmeniz, bundan sonra birbirimizin yerini istila etmeyelim. Ben Çağataylar tarafına gideyim, sen Rumlar'la meşgul ol" dedi. Sonuçta da bu istek doğrultusunda anlaşmaya varıldı (1408)¹⁰.

Bu olayın arkasından Osman Bey Mardin'i kuşatmaya gitti. Oradan Kürt emirlerine saldırdı. Mardin sultanı ve Kürt emirlerinin bu saldırılara karşı koyacak güçleri yoktu. Onlar da Memlük-Suriye valisi Emir Çekem'den yardım istediler. Çekem çok cesur bir komutandı. Yöredeki İnallu, Bayat gibi Türkmen oymaklarına seferler yapmış, onlara zulmetmişti. Çevrede kendisinden korkuluyordu. O, bu talep üzerine Dımaşk, Haleb ve Hâmâ askerlerini toplayarak Mardin hükümdarının yardımına koştu. Amid önlerinde yapılan savaşı Osman Bey kaybetti ve şehre sığındı. Kaynakların bildirdiğine göre Emir Çekem'in bu savaşta en az 10 bin askeri vardı ve bunlar tam teçhizatla donatılmışlardı. Osman Bey'in askerleri ise en iptidai silahlar hatta sapan taşlarıyla şehri savunuyorlardı. Savaş esnasında Emir Çekem yapılan bütün uyarıları dinlemeyerek, Osman Bey'in düşman yaklaşmasın diye kale Önüne akıttığı suyun meydana getirdiği balçığın içine girdi ancak çıkmadı. Bunu gören yakındaki Türkmenler Çekem'in üzerine saldırarak onu öldürdüler. Başsız kalan Memlük askerleri de bozgun halinde kaçtılar.

8 A.g.e., s. 54-56.

9 A.g.e., s. 58. Bu savaş hakkında diğer kaynaklarda bilgi yoktur.

10 Tihranî, s. 58-59. J. Woods, The Aqqoyunlu Clan Confederation Empire, Minneapolis, 1976, s. 56.

Bu vaziyet karşısında Osman Bey de derbal kaleden çıkıp, kaçmakta olan düşman üzerine hücum ederek pek çoğunu öldürdü. Ölenlerin arasında Mardin hükümdarı İsa Bey'de vardı (1408). Bu savaşta oğlu İbrahim Bey'i kaybetmesine rağmen Osman Bey ilk önemli başarısını kazanıyor-dun¹¹.

Zaferden sonra Emir Osman Bey, kendisine katılmış olan bir kısım Dögerli ile birlikte Urfa'yı zaptetti (1408). Bundan sonra da bu şehir hep AkrKoyunlular'ın elinde kaldı¹².

a) *Kara-Koyunlu Reisi Kara-Yusufla Savaş: (1409).*

Osman Bey Urfa'yı aldıktan sonra bölgenin en önemli merkezi Mardin'e gelerek şehri kuşattı. Bu sıralarda Mardin Artuklular'ı çok zayıflamıştı ve Osman Bey'e karşı çıkacak güçleri yoktu. Bu sebepten onlar da çareyi Kara-Koyunlular'dan yardım istemekte buldular. O sırada Muş sahrasında olan KaraYusuf Bey, Osman Bey'e vermiş olduğu sözü unutarak Mardin'in yardımına koştu¹³. Yusuf Bey'in gelmekte olduğunu gören Osman Bey, kuşatmayı kaldırarak Âroid hududunda Kara-Yusuf'u karşıladı. Burada yapılan savaş Osman Bey kaybetti (1409)¹⁴.

Zaferden sonra Mardin'e giren Yusuf Bey orayı kendi ülkesine kattı. Artuklu hükümdarına da Musul'u ikta olarak vererek gönderdi. Bu suretle Mardin ve yöresinde yaklaşık 3 asır hüküm süren Artuklular da sona ermiş oldu. Yusuf Bey bundan sonra Bayburt, Tercan ve ispir'i de fethederek, buraları Erzincan valisi Pir Ömer'e verdi. Bu sıralarda Osman Bey Âmid'de olmalıdır¹⁵.

b) *Osman Bey'in 1420'ye kadar Olan Faaliyetleri:*

Bu olaydan sonra kaynaklarda Âk-Koyunlular hakkında geniş bir bilgi bulamıyoruz. Bu dönemlerin yegâne Ak-Koyunlu kaynağı

11 Tihriânî, s. 59-66; İbn Tannverdi, En-Nücum- ez Zahire, Kahire, 1942, C. VI , s. 184*85; Ayrıca bu konuda Aynî'de çok geniş bilgi vardır. Bunun için bak: K. Yaşar Koprıman, Aynî'nin İkdü'l Cuman'ında XV. y.y.'a ait Anadolu Tarihi ile İlgili Kayıtlar, Basılmamış Doktora Tezi, D.T.C.F. Kütüphanesi, nr. 149, Ankara, 1971, s. 58-60.

12 Tihriânî, s. 67.

13 Tihriânî, s. 68-69; Abdürrezzak Semerkandî, Matla'u's-Sa'deyn, neşr: Muhammed Şefi, Lahur, 1946-49, C. I I , s. 121-22.

14 A.g.e., s. 68; Semerkandî, s. 122.

15 Tihriânî, s. 68.

olan Ebû Bekr-i Tihriani'de de bu dönemler hakkında çok az malumat vardır¹⁶.

O, bu dönemde genellikle Kara-Koyunlularla uğraşmıştır. Bu sıralarda Kara-Koyunlular geçmişe oranla çok güçlenmişler, Azerbaycan'dan Çağataylar'ı çıkarmışlardı. Osman Bey'in elinde ise sadece Âmid, Urfa ve Ergani gibi şehirler kalmıştı. Ayrıca devamlı şekilde Kara-Koyunlular'dan tazyik görüyordu. Buna rağmen Osman Bey, Kara-Koyunlular'a boyun eğmedi ve çıkacak fırsatları gözeterek emirliğini korudu¹⁷.

1412 yılında Kara-Yusuf'un Doğu Anadolu'ya gelerek Ak-Koyunlu topraklarına girdiğini görüyoruz. Bu sefer Ak-Koyunluları kesin olarak yok etmek isteyen Yusuf Bey, Amlid ve Çermük ekinlerini zarara uğrattıktan sonra Osman Bey'in bulunduğu Ergani'ye yürüdü. Ergani önlerindeki savaşı kaybeden Osman Bey kaleye kapandı. Kajra-Yusuf şehrin çevresini yağmaladıktan sonra Tebriz'e döndü¹⁸.

Osman Bey 1416 yılında Stratejik önemi büyük ve Kara-Koyunluların elindeki Erzincan'ı kuşatmıştır. Sıkışan şehrin valisi Pir Ömer, Kara-Yusuf'dan yardım istedi. O da oğlu iskender'i gönderdi. Bunun üzerine Osman Bey kuşatmayı kaldırarak geri döndü¹⁹.

Ertesi yıl (1417) Osman Bey Kara Yusuf'la Kâhta yakınlarında tekrar karşılaştılar. Osman Bey yenildi ve aralarında barış yapıldı. Buna göre Osman Bey Saûr kalesini Kara-Yusuf'a verdi. Buna karşılık da ondan 1.000.000 Dirhem, 100 at ve deve aldı²⁰.

Fakat bu barış uzun sürmedi. Osman Bey (1418)'de Mardin'i kuşattı ve çevresini tahrip etti. Çevredeki 8 kaleyi alıp 20 köy halkını, kendi ülkesine yerleştirmek için götürdü. Buna çok öfkelenen Yusuf Bey, süratle Osman Bey'in üzerine yürüdü. Osman Bey, süratle Âmid yönüne çekilirken yetişen Yusuf Bey'le Âmid önlerinde savaştı ve savaşı kaybetti. Bunun üzerine Osman Bey Memlûk topraklarına kaçtı. Peşini bırakmayan Yusuf Bey Merc-i Dabık ta ona yetişerek (20 Eylül 1418) tekrar yenilgiye uğrattı. Bu sefer Osman Bey Haleb'e kaçtı. Kara-Yusuf'un

16 A.g.e., s. 69, Ebû Bekir bundan sonra Pir Ömer Bey'in Kemah'ı kuşatmasına ve Şahrüh'un hareketine geçer.

17 Kara-Yusuf bu sıralarda Âzerbeycan ve Irak'ı Acem'e sahipli., bak: İ. Ans., Kara-Koyunlular Mad.

18 Semerkandi, s. 241-42, F. Sümer, s. 90.

19 Sümer, s. 96-97, Woods, The Aqqoyunlu, s. 57.

20 A.g.e., s. 96-7.

Memlûk topraklarına girmesi Memlûkler'de büyük bir telaşa yol açmış Sultan Şeyh, Kara-Yusuf'u daha ileri gitmemesi için uyarılmıştı. Bu sayede Kara-Yusuf'dan kurtulan Osman Bey., bir süre sonra Memlûk topraklarını terkederek Amid'e geldi²¹. Kara-Yusuf'un bu son seferi A-Koyunlu cemaatında ve Suriye'de büyük karışıklıklara yol açtı. Daha önce Ak-Koyunlular'la birlikte olan İnallu, Bayat ve Avşar'lar'da bu esnada Trablus bölgesine gittiler²². Bundan sonra 1420'ye kadar Ak-Koyunlular açısından önemli bir olay olmadı. O yıl Kara-Yusuf'un Erzincan valisi Pîr Ömer, Osman Bey'in oğlu Yakub'un elinde bulunan Kemah'a yürüdü. Kale önünde yapılan savaşı Yakub bey kaybetti ve kendisi de esir düştü. Pîr Ömer kaleyi zaptetmek istediye de mümkün olmadı ve Erzincan'a döndü. Esir ettiği Yakub Bey'i Tebriz'e gönderdi ve muhtemel bir saldırı karşısında Yusuf Bey'den yardım istedi²³. O da Divan Bey'i Bayram Bey komutasında 20 bin kişilik bir orduyu Pîr-Ömer'e yardıma gönderdi. Ordu Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ'a geldiği zaman, Osman Bey'in yeğeni Kığı hakimi Pilten Bey durumu Kara-Yülük'e bildirdi. Bu sırada Pîr Ömer da Erzincan'dan çıkmış, Tercan yöresindeki Habik köyüne gelmişti Osman Bey bu sırada yaylıdaydı. Fırsatı ganimet bilerek Pîr Ömer Bey'in önüne çıktı. Yapılan savaşta Pîr Ömer yenildi ve tutsak oldu. Osman Bey oradan Erzincan'a gelerek Pîr Ömer'e şehri teslim etmelerini istedi; ancak şehir teslim olmadı ve Osman Bey Pîr Ömer'i öldürerek başını Mısır sultanına gönderdi (Temmuz-1420). Kara Yusuf bunu haber alınca harekete geçmek istediye de Şahruh'un kendisine karşı gelmekte oluşu, buna imkan vermedi. Sadece Pîr Ömer'in yerine en küçük oğlu Ebû Said'i Erzincan'a vali olarak gönderdi²⁴.

c) *Şah-Ruh'un Azerbaycan Harekatı ve 1435'a Kadar*

Osman Bey'in Faaliyetleri:

Kara-Yusuf, 1420'de üzerine gelen Timurlu hükümdarı Şah-Ruh'u karşılamak için Tebriz'den çıktığı esnada hastalanarak Tebriz yakınlarındaki Said-âbâd da vefat etmiştir. Bu suretle başsız kalan Kara-Koyunlular'da dağılma tehlikesi baş göstermişti. Bu durumdan yararlanmak isteyen Osman Bey hemen Mardin üzerine yürüdü. Oranın hakimi Tanrı-

21 İbn Tannverdi, VI, s. 384-86; Sümer s. 97.

22 F. Sümer, Kara-Koyunlular, s. 99," Bu olaylar Trârâni'de geçmez.

23 Tihrânî'de, s. 69; Sümer, s. 101-102.

24 Tihrânî, s. 70-74; Sümer s. 102-103^

vermiş (Kara-Koyunlu) savunma için hazırlık yaptı. Fakat bilinmeyen bir sebeble Osman Bey şehri kuşatmaktan vazgeçerek Nusaybin'e gitti²⁵.

Bu sırada, babası Kara-Yusuf'un ölümü üzerine saltanat davasına girişen İskender Mirza'nın Karaçuk²⁶ Dağı'na geldiği haberi geldi. Bunun üzerine Osman Bey Nusaybin'den göçerek oraya Hatuniye arasındaki Şeyh Kendi'ye indi. Az sonra İskender de oraya geldi ve iki ordu savaşa başladı. Çok şiddetli bir savaş oldu. Savaş sırasında Dögerler'in saf değiştirmesi ve İskender'e takviye kuvvet gelmesi sonucu Osman Bey yenildi (1421). Bu savaşta Osman Bey kahramanlar gibi döğüşmüş bir çok yerinden de yaralanmıştı. O, bu savaştan sonra Âmid'e döndü²⁷.

Yine bu zamanda Şah-Ruh Mirza da Tebriz'den Doğu Anadolu'ya gelmekteydi. O, Aladağ'a geldiğinde Muş sahrasında bulunan Kara-Yusuf'un oğullarından İspend Bey'in üzerine emirlerinden İbrahim Caku'yu gönderdi. Bu durumda İspend Bey kaçarak Cezire (bugünkü Cizre) taraflarındaki ağabeyi İskender Mirza'nın yanına geldi. Bütün bu gelişmeler üzerine de boş durmayan Osman Bey, oğlu Ali Bey'i 600 atlı ile Şah-Ruh'a göndermişti. Ali Bey yolda İbrahim Caku ile birleşerek birlikte Şah-Ruh'un katına çıktılar. Ali Bey Şah-Ruh'a; "İskender Bey'le (Kara-Koyunlu Reisi) kardeşi İsfahan'ın birleştiklerini, Kara-Koyunlular'ın İskender'i Sultan seçerek kendisi üzerine doğru gelmekte oldukları" haberini verdi. Şah-Ruh, bu durum üzerine Aladağ'dan hareketle Eleşkird'o iki fersah mesafedeki Ağa Deve'de²⁸ savaş düzeni aldı²⁹. Bu arada Osman Bey'de yetişerek Şah-Ruh'a katıldı. Burada yapılan ve çok şiddetli geçen savaşı Şah-Ruh kazandı ve Kara-Koyunlular bir kez daha perişan oldular (1 Ağustos 1421). Savaştan sonra Osman Bey Şah-Ruh'dan izin alarak memleketine döndü. Oğlu Ali Bey'e ise Şah-Ruh tarafından Azerbaycan valiliği verildi³⁰.

Şah-Ruh'un Horasan'a avdetinden sonra Ali Bey Tebriz'de bir süre ikamet etti. Ancak Kara-Koyunlu şehzadesi İsfahan Bey'in tekrar Tebriz üzerine yürümesi sonucu kendisine yabancı olan bu yerde fazla tutunamayacağını anladı ve Diyarbekir'e avdet etti. Bir süre sonra da kendisini rahatsız eden yöredeki Arap kabileleri üzerine bir sefer yaparak onları perişan ettiği gibi pek çok ganimet de ele geçirdi³¹.

25 A.g.e., s. 77.

26 Bu dağ Cizre'nin güneyindedir.

27 Tihriânî, s. 77-81; Sümer, s. 120-21.

28 Ağa Deve, Ağrı ilinin güney-dogusunda bir köydür. Bu gün halen mevcuttur.

29 Tihriânî, s. 85; Sümer, s. 120-21.

30 A.g.e., s. 85-88.

31 Ebû Bekr-i Tihriânî, Kitab-ı Diyarbekriyye, s. 89.

Bu sıralarda Osman Bey'de, Şah-Ruh'a yenilmeleri sonucu güçleri zayıflamış olan Kara-Koyunlular'ın bu durumundan istifade ederek Erzincan ve Mardin üzerine akınlar yaptı. Çok kısa bir süre içinde Çemişgezek, Bayburd, Tercan ve Erzincan'ı Kara-Koyunlular'dan alarak Ak-Koyunlu topraklarına dahil etti. Bundan sonra bir süre dinlenen Osman Bey bahar'da Mardin yöresine yöneldi. Bütün amacı hakim olduğu toprakları genişletmekle birlikte Kara-Koyunlular'ı Doğu Anadolu'dan atmaktı. O, yöredeki Süleymanî ve Zerki Kürtler'ini itaate alarak kalelerinden Meyyâfarkin, Tercil³² ve daha 8 kaleyi kendine bağladı. Ahlat ve Bidlis emirleri de Osman Bey'e tâbi oldu³³.

Beri tarafda bunlar olurken öte tarafda Kara-Koyunlular tekrar güçlenmeye başlamışlar ve başlarında İskender Mirza olduğu halde Azerbeycan'ı tekrar ele geçirmişlerdi. Osman Bey'in bu faaliyetlerine sessiz kalamayacakları aşikar idi. Bu sebepten İskender Mirza 1422 yılında Tebriz'den hareketle Bingöl yaylağına geldi. Burada büyük bir süre avı tertip etti. Av esnasında, katma gelmiş olan bazı Kürt beylerini ihanetlerinden dolayı tevkif ettirerek Bidlis üzerine geldi. Şehrin kendisine teslim olmaması üzerine de bir çok Kürt beyini öldürerek Tebriz'e döndü³⁴. İskender Mirza'nın Osman Bey'in üzerine yürümeyip doğrudan Kürt beylerini cezalandırması bize gözdağı verme ihtimalinden daha çok, Kürt beylerinin Osman Bey'in idaresi altına girmeye meyilli oldukları ihtimalini verir.

Bu hadiseden sonra Osman Bey faaliyetlerine devamla Harput üzerine yürüdü. Burayı fethederek oğlu Ali Bey'i vali olarak tayin etti. Bu sıralarda diğer oğlu Habil Bey'de Urfa yörelerinde Memlûklere ait yerlere akınlar yaparak oraları tahrip etmişti. Bu olayı öğrenen Memlûkler, kendilerine daima zarar veren bu Ak-Koyunlu şehzadesinden kurtulmak için Emir Tanrıvermiş kumandasında bir orduyu Urfa üzerine gönderdiler. Urfa önlerine gelen Memlûklü ordusu şehri kuşattı ve uzunca bir kuşatma sonucu şehri ele geçirdiler. Kuşatma esnasında Habil Bey'in gayretleri şehri kurtarmaya yetmemişti. Şehri görülmemiş bir biçimde yağmalayan Memlûkler, Habil Bey'i de ele geçirerek Mısır'a götürdüler (1429). Şehir adeta bir harabeler yığına dönmüştü. Durumu büyük bir teessürle öğrenen Osman Bey güvendiği emirlerinden

32 Tercil, bugünkü Silvan'ın batısındaki yörenin adıdır. Kalesi ise Silvan'la Hazro arasındadır.

33 Tihriânî, s. 90-96, Sümer, Kara-Koyunlular, s. 124-25.

34 A.g.e., 98-99; Sümer, s. 125.

Nur Ali Bey'i her şeyi yeniden düzene koyması için gönderdi ve gerekli önlemleri aldırdı³⁵.

Bar Hebraeus'a zeyl olarak yazılmış bir kaynağa göre Osman Bey, 1430 yılında Mardin'i ele geçirdi. O sıralarda Mardin'de Kara Koyunlular adına Nasır isimli bir bey valilik yapıyordu. Osman Bey orayı oğlu Hamza Bey'e tevcih etti³⁶. Yine aynı kaynağa göre Hamza Bey 1431 yılında, Kürtler'in elinde bulunan Haytam'ı³⁷ talan etti ve ahâlisinin pek çoğunu Mardin'e yerleştirdi³⁸.

d) *Osman Bey'in 1435'de İskender'le Savaşı ve ölümü:*

1435 yılına gelinceye kadar epey değişiklikler olmuş bu arada Kara-Koyunlular tekrar toparlanarak Timurlular aleyhine faaliyetlere geçmişlerdi. İşte bu hareketlerden birinde Kara-Koyunlu reisi İskender Mirza, Timurlular'a tâbi olan Şirvanşahlar'a saldırmış (1434) ve ülkeyi harabeye çevirmişti. Bu durumda Şirvanşah Habl, Timurlu hükümdarı Şah-Ruh ve Osman Bey'den yardım istedi. Yardım teklifini kabul eden Osman Bey de derhal Diyarbakir'den çıkarak İskender Mirza'nın üzerine yürüdü. Bir müddet yürüyüşten sonra Erzurum önlerine geldi. Şehir Kara-Koyunlular'ın hakimiyetindeydi ve Pîr-Ahmed Duharlı oranın valisi idi. Osman Bey önce bu şehri almaya karar verdi³⁹. Kuşatdan şehir çetin savaşımlardan sonra nihayet teslim oldu. Osman Bey şehre oğlu Şeyh Hasan'ı vali olarak tayin etti. Bu olaydan sonra Şirvanşah'a bir elçi göndererek kendisinin ve Şah-Ruh Mirza'nın gelmekte olduğunu bildirdi⁴⁰.

Şah-Ruh da bu sıralarda Tebriz'den hareketle Alıncak kalesine gelmişti. Bunu haber alan İskender, Şah-Ruh'a karşı koyamayacağını anladığından süratle Erzurum yönüne kaçmaya başladı. Şah-Ruh, onun arkasından, Emir İbrahim Cuki'yi 60 bin kişilik bir orduyla gönderdi. Osman Bey'e de haber salarak İskender Mirza'nın önünü kesmesini istedi⁴¹.

35 Tihriânî, s. 101-107; Tanrıverdi, en-Niicum, VI, s. 645-46.

36 Chronography of Bar Hebraeus, I I , Zeyl, Ing. Tere: A.W. Budge, London, 1932, s. XXXIX.

37 Hasan Keyf'e bağlı Heysem isimli bir yer olmalıdır.

38 Chronography of Bar Hebraeus, s. XXXIX.

39 Tihriânî, s. 107-108. Woods, s. 65.

40 A.g.e., s. 107-108; Sümer, s. 133.

41 Tihriânî, s. 110; Sümer, s. 135.

Kara-Yülük Osman Bey Erzurum önlerinde, buraya gelmiş olan İskender Mirza'nın yolunu kesti. İskender Mirza, önünden çekilmesi için Osman Bey'e haber gönderdi. Ancak Osman Bey kararından dönmedi. Bu suretle Erzurum önlerinde yapılan savaşı Osman Bey kaybetti. Savaş sırasında aldığı yaralar yüzünden çekildiği Erzurum şehrinde hayata gözlerini yumdu (1435). Bu savaşta pek çok Ak-Koyunlu askeriyile emiri öldüler⁴².

Osman Bey devrin en seçici asker ve kumandanlarından biriydi. Ömrü savaş içinde geçmiş, hiç bir düşmandan yüz çevirmediği gibi savaştan da kaçmamıştı. O, emirliğini korumak için çok çalışmış ve bunda da muvaffak olmuştur. Onun ölümünden sonra Ak-Koyunlular'da karışıklıklar çıktı. Bu hal Uzun Hasan Bey'in ortaya çıkışına kadar devam etmiştir⁴³.

KAYNAKLAR

- Abdürrezzak Semerkandi, *Matlau's-Sa'deyn*, neşr: Muhammet Şefi, Lahur, 1946-49, C. I I .
- Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Rezm u Rezm*, *Kilisli Rifat neşri*, İstanbul, 1928
- Chronography of Bar HabHabreaus, I I . , *Zeyl*, İngilizce tere. A.W. Budge, London, 1932.
- Ebu Bekr-i Tihrii, *Kilab-ı Diyarbekriyye*, neşr: Faruk Sümer-İN. Lugâl, T.T.K., Ankara, 1962-64.
- Faruk Sümer, *Kara-Koyunlular*, I I . baskı, Ankara, 1984.
- İbn Tanrıverdi, *En-Nücum-üz Zahire*, Kahire, 1942, C. VI.
- J. Woods, *The Aqqoyunlu, Clan, Confederation Empire*, Minntapolis 1976.
- İslam Ansiklopedisi. *Akkoyunlular Mad.* C. I.
- , *Karakoyunlular Mad.* C. VI.
- K. Yaşar Koprıman, Ayni'nin *IkduH Cumanhnda XV. yy.a ait Anadolu Tarihi ile ilgili Kayıtlar*, *Basılmamış Doktora Tezi*, D.T.C.F. Kütüphanesi, nr. 149, Ankara, 1971.
- Şerafeddin Ali Yazdi, *Zafername*, Kalkutta. 1887-88, C. I I .
- Valter Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, Çev: Tefvik Bıyıköğlü, T.T.K. Ankara, 1948.

42 A.g.e., s. 112-113; Sümer, göst. yer.

43 A.g.e., s. 118-119; W. Hinz, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, S. 113.